

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science
Volume 5 Issue 4, p. 307-317, August 2012

KÖY ENSTİTÜLERİ ÜZERİNE BİR DENEME

AN ESSAY ON VILLAGE INSTITUTIONS

Yrd. Doç. Dr. Abdulnasır YİNER

Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Abstract

The Village Institutes were opened in order to promote the literacy and to raise, in short time, the rate of reading and writing especially in the rural areas (in 17 April 1940). Due to the difficult economic situation of the country the state aimed to run these schools with minimum cost. Instead of constructing new schools building and classrooms, the state aimed at meeting all these needs with the help of villagers, teachers and students. As the teachers were paid very little, they had to make a living by working in other fields such as gardening and working in the yards. Instead of a theoretical education in classroom, the students of these schools had an applied education program. The engagement of the teenager students in the works such as construction and gardening voiced serious criticisms. The debate on the village institutes, began with the opening of these schools and going around dichotomies such as urbanite / peasant, left / right, revolutionary / counter- revolutionist, is still not ended although they were closed.

Keywords: Village institutes, Hasan Ali Yücel, literate, Education

Öz

Köy Enstitüleri, okuma-yazmayı yaygınlaştırmak ve özellikle kırsal kesimdeki okur-yazar oranını kısa sürede yükseltmek amacıyla kurulmuştur. Ülkenin ekonomik durumu göz önüne alınarak en az maliyetle olacak şekilde bu okulların kurulması hedeflenmiştir. Hazır bina, derslik yerine, bina dâhil tüm ihtiyaçların köylü, öğretmen ve öğrenci çalışmasıyla vücuda getirilmesi amaçlanmıştır. Öğretmene az bir maaş tahsis edilmiş, kazancını tamamlaması için arazide çalışması, bağ-bahçe ekip biçerek geçimini sağlaması istenmiştir. Öğrencilerin sadece teorik dersler görüp sınıfta öğrenme yerine, derslerin önemli bir kısmını çalışarak dolayısıyla pratik yaparak öğrenmesi yoluna gidilmiştir. Küçük yaştaki çocukların inşaat, bağ-bahçe gibi ağır işlerde çalıştırılmaları ciddi eleştirileri de beraberinde

getirmiştir. Köy enstitüleri ile ilgi tartışmalar bu okulların kurulması ile başlamış fakat bu okullar kapandıktan sonra da bitmemiş günümüze kadar devam edegelmiştir. Bu okullar üzerinden sağ-sol tartışmaları yapıldığı gibi, köylü-kentli sınıf ayrımı, devrimcilik-karşı devrimcilik, karma eğitim gibi tartışmalar da yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, Hasan Ali Yücel, okur-yazar, eğitim.

Giriş

Bilindiği gibi toplumun en önemli sorunlarının başında eğitim-öğretim gelir. Devletin de çok önemli görevlerinin başında bu sorunu çözmek gelir. Amaç okuma-yazma bilmeyen hiçbir vatandaş bırakmamaktır. Okur-yazar oranının seviyesine dayanan toplumdaki eğitim düzeyi, modern toplumların gelişmişlik düzeyinin önemli bir göstergesi olarak kabul görmektedir. Buradan hareketle eğitim-öğretimin yaygınlaştırılması, toplumun tüm katmanlarına ulaştırılması, ülkenin en ücra köşelerine okul açılıp öğretmen gönderilerek ihtiyacın karşılanması devletin asli görevleri arasında yer almıştır.

Osmanlı Devleti'ne yöneltelen eleştirilerin başında eğitim-öğretim alanında çağın gerisinde kalması ve eğitim seviyesinin ciddi seviyede düşük olması gelir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin idari kadrosunu teşkil eden kesimden bu yönde çok büyük eleştiriler gelmiştir. Dolayısıyla topluma gösterilen hedeflerden biri, bu geri kalmışlıktan kurtulmak ve en azından okuma-yazma oranını hızlı bir şekilde yukarıya çıkarmak olmuştur. Ancak hem ülkenin içinde bulunduğu durum hem de Harf İnkılabı'na paralel olarak okur-yazar oranının neredeyse sıfırlanmış olması hedefin gerçekleşmesini zora sokmuştur. 1928 yılından itibaren bu soruna öğretmen yokluğunun had safhaya ulaşması da eklenmiştir. Bu yüzden okul ihtiyacı ve bu okullarda görev alacak yeni öğretmenlerin yetiştirilmesi zorunlu hale gelmiştir.

İktidarı elinde bulunduran CHP'nin olağan kongrelerinde eğitimin yaygınlaştırılması talepleri dile getirilerek, nelerin yapılabileceği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Saffet Arıkan'ın Eğitim Bakanlığı döneminde temelleri atılan Köy Enstitüleri projesi, Hasan Ali Yücel'in Eğitim Bakanı (1938) olmasından sonra Köy Enstitüleri tamamlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir. Bu proje ile çok büyük hedefler öngörülmüş ve çok ciddi iddialarla yola çıkmıştır.

Hasan Ali Yücel'in uzun süren bakanlığı boyunca yaygınlaştırmaya çalışılan Köy Enstitüleri ile ilgili tartışmalar, DP iktidarı döneminde kapanmalarının üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen devam etmiştir. Bu çalışmada bir dönemin aynası niteliğindeki bu eğitim kurumlarının işleyişi ve fonksiyonları irdelenecektir.

Kuruluş Amaçları

Cumhuriyetin kuruluşu ile hedeflenen, kısa süre zarfında eğitim öğretimi yaygınlaştırmak mümkün olmadığı gibi, yıllar geçmesine rağmen birçok yerleşim yerine okul götürülemedi ve dolayısıyla eğitim hizmeti verilemedi. Zaten okulsuz ve öğretmensiz köyün kalmayacağı iddiası pek de şartlara uygun değildi. Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı'nın enkazının ortadan kalkması ile toplumun rahatlamasından sonra nüfus artışında yükselme başladı. Bu yükselme aynı zamanda teşvik edildi. Dolayısıyla okula başlama yaşına geldiği halde eğitim imkânından mahrum kalan çocukların sayısı hızla arttı. Zorunlu eğitim sekiz yıl olarak hedeflenmesine rağmen, henüz beş yıllık ilköğretim dahi gerçekleştirilememekteydi. 1935 yılı rakamlarına göre nüfusun okuma yazma oranı %15 iken köy nüfusunun %89,5'i

okuma yazma bilmemektedir. Diğer taraftan bu sıralarda nüfusumuzun sadece % 23,5'i şehir ve kasabalarda yaşarken, geriye kalan % 76,5'i ise köylerde yaşamaktaydı (Arslan, 2006, s. 13).

1930'lu yıllarda özellikle okulsuz-öğretmensiz köylerin üzerinde durularak çözüm yolları arandı. Ücretlerin yetersizliği, aylıkların düzenli ödenememesi birçok öğretmenin meslektan ayrılmasına sebep oldu. (Arslan, 2006, s. 18) Yapılan atamalarla ayrılanların boşluğu dahi doldurulamadı. Yani öğretmen açığı azalacağı yerde artmaktaydı. 1928-33 yılları arasında çeşitli sebeplerden dolayı mesleklerinden ayrılanların sayısı 4.565'e ulaşmıştır. Ancak yapılan atamalarla bu sayı dahi yakalanamamıştır. (Sakaoğlu, 1991, s. 90) Açığı kapatmak için köye re'sen öğretmen yollanmış ancak, bu uygulamadan da bir netice alınamamıştır.

Devletin eğitim-öğretim için ayırdığı bütçe hiçbir zaman ihtiyaca cevap veremedi. Eğitime ayrılan bütçe yeterli seviyeye çıkarılmadığı için başka çareler arandı. Bundan hareketle en azından kırsal kesimlere yönelik yürütülen projelerde devletin yükünü asgari düzeye çekecek arayışlar başladı. 1935 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı durumun ciddiyetini ortaya koydu. Bazı köy ve kasabalarda okul binası dahi yoktu (Arslan, 2006, s. 12). Yapılan tespitlere göre 31 bin köyün okulsuz olduğu görüldü. Binlerce okul binasına ihtiyaç duyulduğu gibi 80-90 bin civarında eğitime ihtiyaç vardı (Bahadır, 1994, s. 29). İşte köy enstitüleri projesi bu olumsuz tabloyu ortadan kaldırmaya yönelik bir çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

Bu sırada ortaya çıkan önemli zorluklardan biri de köye gönderilen şehirli öğretmenlerin yaşadığı uyum sorunu olmuştur. Bu durum da göz önüne alınarak köy kökenli öğretmenlerin yetiştirilmesine ağırlık verilmiştir. 17 Nisan 1940 yılında yürürlüğe konan Köy Enstitüleri Yasası ile aşağıdaki görüş ve tespitlere yer verilmiştir:

1. Şehirden gelip köye uyum sağlamada problem yaşayan eğitimciler karşılık, uyum problemi olmayan, köyün şartlarına aşına öğretmenlerin yetiştirilmesine imkân sağlayacak ortam ve program gerekmektedir. Bir taraftan öğretmenin köyden uzaklaşmasına engel olunmalı diğer taraftan yeterli bilgi ile donatılmalıdır. Bu yeni eğitimciler hem başarılı bir öğretmen hem de iyi bir pratik tecrübeye sahip çiftçi olarak yetişmesi sağlanmalıdır.

2. Erkek öğretmenler köy hayatı için lazım olan demircilik, yapıcılık, dülgerlik, kooperatifçilik dallarında; bayan öğretmenler de çocuk bakımı, dikiş, ev idaresi, tarım işleri, hasta bakımı gibi alanlarda öğretici olacaklar.

3. Öğretmen olamayanlar ise edindikleri bilgilerle köyelerine dönecekler ve diğer işlerde çalışacaklar.

Böylece kurulacak köy enstitüleri, köyün ihtiyaç duyduğu üretimi gerçekleştirirken, öğrencilerin ihtiyaçlarını da karşılamak amacıyla üretim yapan, arazisi olan kurumlar olacak, devlete yük olan okullar olmayacaklardı (Sakaoğlu, 1991, s. 91).

Sıralanan bu tespit ve planlamadan sonra uygulamaya geçilmiştir. Dönemin ilköğretim genel müdürü İ. Hakkı Tonguç, teşkilata gönderdiği genelgede köylerin kültürel ve genel hayatlarında ilerlemenin sağlanabilmesinin klasik öğretmen anlayışıyla mümkün olmadığını, köy hayatının bir bütün olarak ele alınması gerektiğini, uygulanmak istenen yeni sistemin yalnız klasik kültür sistemiyle işlenmesinin ilerlemeyi sağlayamayacağını ve bundan olumlu bir sonucun alınmayacağını da bildirmiştir. Bu yeni sistemle köye gönderilecek öğretmenler tarafından eğitilecek öğrenciler, devlete uzun yıllar yük olmamalı ve yeni külfet

yüklememelidir. Üreten okullar olarak yaşayabilmeleri için gerekli olan tüm ihtiyaçlarını kendileri karşılamalı, sadece kuruluşlarında devletten yardım görmeleri, sonrasında ise kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılaması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu okullarda, köyün genel hayatının gelişmesine yarayacak şekilde öğrenciye birden fazla mesleğin öğretilmesi hedeflenmiştir. (Tekeli, ?, C. III, s. 665).

Köy Enstitüleri ile bir milletin yeniden doğuşu gerçekleşecekti. Bu okulların kurucuları böyle inanıyorlardı. Bu okullar aracılığıyla okur-yazarlık tüm topluma ve özellikle köylere kadar ulaştırılacaktı (Toprak, 2008, s. 51). "Her türlü eğitim ve öğretim işine, çevrenin en kötü şartları içinde başlamaktı. Sulak, uğrak, yumuşak, yerlerden özellikle kaçıp enstitüleri en olmayacak sayılan yerlerde kuruyorlardı. Böylece iş ve masraf artıyor, zaman kaybediliyor ama öğrencinin gideceği yeri yadırgamaması, her çeşit zorluğu yenmeye alışması gibi paha biçilmez bir insan değeri, bir öncülük gücü kazanılmış oluyordu. Üstelik okul, hazıra konan, verilenle yetinen bir kurum olmaktan çıkıp yaratıcı, yeşertici bir çehre kazanıyordu" (Eyüboğlu, 1999, s.12). Böylece çağdaş, aydın bir toplum yetiştirilmiş olacaktı.

Enstitülerin Açılışı ve Müfredatları

Enstitülerin kurulması için muhtelif yerlerde geniş araziler tahsis edilerek işe başlandı. Okullar hızlı bir şekilde vücuda getirilecekti. İlk etapta bina olmadığı için çadırlar kurularak işe başlandı. Öğrenci, öğretmen ve köylünün katkısıyla enstitü vücuda getirilecekti. Okullar için gerekli olan tüm binalar bu şekilde yapıldığı gibi tarlaların işlenmesi, at, sığır besiciliği, sebze-meyve, tahıl gibi tüm yiyeceklerin üretimi de bu okul mensupları tarafından gerçekleştirildi (İnan, 1977, s.249).

Köy Enstitüleri "çavuş eğitimciler" parolasıyla işe başladı. Köylere yeterli sayıda öğretmenin gönderilememesi, gönderilenlerin uyum sağlayamaması, re'sen gönderilenlerden de istenilen başarının elde edilmemesinden dolayı 1936 yılından itibaren çavuş eğitimcilerin yetiştirilmeleri ve bunların sayısının arttırılmasına yönelik çalışmalar yapıldı. İlk eğitimci denemesi Eskişehir-Çifteler ile Mahmudiye Bucağında 1936 Temmuzunda gerçekleştirilmiştir (Bahadır, 1994, s.33). "Çavuş eğitimciler" ifadesi askerliğini onbaşı veya çavuş olarak yapanların istihdam edilmesinden kaynaklanıyordu. Onbaşı ve çavuşların bir kısmı Ziraat Bakanlığı'nın desteğiyle görevlendirildi. Uygulamalı olarak ziraat eğitiminin yapılmasına uygun okul ve çiftliklerde kurslar açıldı. Görevlendirilen kişiler uygulamalı kurslarda görmüş oldukları eğitimin sonunda eğitimci olarak gönderilmeye başlandı.

3803 sayılı Köy Enstitüleri Kuruluş Kanunu 17 Nisan 1940 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmesiyle yürürlüğe girdi.¹ Bu tarihten itibaren kurulan Köy Enstitülerinin sayısı en son 1948'de kurulan Van-Erciş okuluyla 21'e ulaştı. 1942-43 Eğitim Öğretim Yılından itibaren de Köy Enstitülerinde ihtiyaç duyulan öğretmenleri yetiştirmek üzere Hasanoğlan Köy Enstitüsü bünyesinde Yüksek Köy Enstitüsü kuruldu (Duman, 1991, s.56). Öngörülen hedeflerden biri de 15 yıl içinde 1700-2000 civarında köye gönderilecek öğretmen yetiştirmektir. İşte bu kurumlara "Enstitü" adının verilmesi buna dayanmaktaydı (Aslaner, 2008, s. 156)

Köy Enstitülerinde beş yıllık bir eğitim süresi sonunda mezun olanlar İlkokul mezunu olacaklardı. Mezun olan bu öğrenciler arasından sağlıklı ve yetenekli olanlar öğretmen olarak atanmak üzere seçilmiştir. Atamaları yapılanların görev yerlerinden ayrılmamaları ve uzun süre buralarda çalışmalarını sağlamak için bazı tedbirler alınmıştır. Okuldan ayrılmalarını

¹ Köy Enstitüleri Kanunu 24 maddeden oluşmakta olup 429 üyesi bulunan meclisten 278 kabul oyu ile geçmiştir. Oylamada ret oyu çıkmazken, 3 oy boş kullanılmıştır. Bu kanunu 1942 yılında çıkarılan ikinci bir kanun takip etmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Bahadır, a.g. tez, s. 63-67.

engellemek ve atandıkları yerlerde uzun süre görev yapmalarını sağlamak amacıyla çok ağır yükümlülükler getirilmiştir. Buna göre:

Sağlık nedeni hariç hiçbir sebeple ayrılmak mümkün değildir. Ayrılanlar kendilerine eğitim-öğretimleri boyunca yapılan harcamaları faiziyle birlikte ödemek zorundaydılar. Bakanlık tarafından ataması yapılanlar, atandıkları yerlerde 20 yıl boyunca çalışmayı peşinen kabullenmiş oluyordular. Bu kurala uymayanlar bir daha devlet memuru olamayacakları gibi okudukları sırada kendilerine yapılan harcamaların iki katını geri ödemek mecburiyetindeydiler (Sakaoğlu, 1991, s. 93; Kalaycı, 2008, s. 37)

Enstitü çıkışlı öğretmenlere bağlanan aylık da normal bir öğretmen aylığı olmayıp ayda sadece 20 lira idi. (Bu aylık, o günkü kurla hesaplandığında yaklaşık olarak 4 dolara denk düşmekteydi). (Eyüboğlu, 1999, s.87). Bu aylık, altı yıl sonra 30, 15 yıl sonra da 40 liraya yükseltilmiştir. Ücret düşüklüğüne karşılık öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için okula tahsis edilen arazinin dışında kendilerine tarıma elverişli köy arazisinden toprak verilmiştir. Öğretmen bu toprağı ekip biçerek geçimini sağlayacaktı (Kalaycı, 2008, s.43).

Eğitmenlerin görev yapacağı köy 3 yıl önceden tespit edilmekteydi. Bu tespitten sonra okulun ve köye gelen öğretmenin harcamalarının karşılanması köylülere yüklenmişti. Bu okullarda görev alanlar tamamlanmış binalarda göreve başlamamışlar, köyde göreve başladıktan sonra öğrenci ve köylülerin yardımıyla okul inşaatını tamamladıktan sonra eğitime başlıyorlardı. Sonradan yapılacak olan her türlü onarım harcamaları da köy bütçesinden karşılanmaktaydı (Sakaoğlu, 1991, s. 97).

Köy Enstitülerinde 1951 yılına kadar karma eğitim yapılmıştır. Bu okulların çok kapsamlı ve ağır bir programları vardı. Günlük en az 10 tam saat çalışma mecburiyetinin yanında (tatiller de dâhil olmak üzere) en az yılda 300 gün bu programı uygulama mecburiyeti vardı. Okul 10,5 ay boyunca açık olup öğrenciler yılda sadece 1,5 ay tatil yapma imkânına sahip idiler (İnan, 1997, s. 251-252). Öğrenciler öğretmenleriyle birlikte kendi okul binalarını yapmak mecburiyetinde oldukları gibi komşu köy veya bölgelere gruplar halinde giderek oradaki inşaat işleri bitinceye kadar çalışmaktaydılar.

Köy Enstitülerinde teorik bilgilerin pratiğinin yapılması esas olduğundan, uygulamalı çalışmalar her zaman ağırlık kazanmıştır. Müfredat; kültür, tarım, teknik ders ve çalışmalarını olarak üç kısma ayrılmıştır. Haftalık ders saati olarak kültür derslerine 22, tarım ve teknik derslerine ise 11 saat ayrılmıştır. Ancak okulların uygulamasına bakıldığında tarım ve teknik dersleri çok daha fazla ağırlık kazanmıştır.

Köy Enstitülerinde uygulanan eğitim-öğretim programına baktığımızda aşağıdaki içerik karşımıza çıkmaktadır (1943 yılı):

Tarih, coğrafya, Türkçe, yurttaşlık bilgisi, fizik, kimya, matematik, tabiat ve okul sağlığı, yabancı dil (uygulanmamıştır.) el yazısı, resim-iş, beden eğitimi ve ulusal oyunlar, müzik, askerlik, kızlar için ev idaresi ve çocuk bakımı, öğretmenlik bilgisi, ziraat işletmeler ekonomisi ve kooperatifçilikten oluşan kültür dersleri.

Yukarıdaki derslere ilave olarak; bahçe ve tarla ziraatı, sanayi bitkileri ziraatı, zootekni, kümes hayvanları bilgisi, arıcılık ve ipekböcekçiliği, balıkçılık ve su ürünleri, ziraat sanatlarından oluşan ziraat dersleri ve çalışmaları.

Köyde ihtiyaç duyulabilecek meslekler için de köy demirciliği, köy dülgerliği, köy yapıcılığı, köy el sanatlarından oluşan teknik derslerinin programda yer aldığı görülmüştür.

1947 yılında yapılan değişiklikle kültür derslerinin, 1953'te de kültür ve meslek derslerinin ağırlığı arttırılmıştır (Sakaoğlu, 1991, s.97).

19 Haziran 1942 tarihinde Köy Enstitüleri ile ilgili olarak 4274 sayılı bir yasa daha çıkarıldı. Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel yapılan çalışmalarını hızlı ve etkili kılmak için valiliklere bir genelge yollayarak aktif bir şekilde çalışmalarını isteyerek başarısız olanların teşhir edileceğini bildirdi. Bu uygulamalara ek olarak 18-50 yaş arası tüm köylülere çalışma mecburiyeti getirildi. Buna göre yılda 20 gün köy ve bölge okullarının yapım ve onarım işlerinde çalışma zorunlu oldu. Zaten maddi durumu iyi olmayan köylülerin bu yeni angaryayla sıkıntıları daha da arttı. Yöneticilere göre söz konusu dönem, köylünün ölümden sonraki dirilişi, ağalık düzeninin çökmesi, öğretmenlerin klasik sistemdeki rollerinin önderliğe dönüşmesi ve doğu-batı, kuzey-güney farklılıklarının sona ermesiydi. Hızını alamayan yönetim kıdemli öğretmenler dururken köy enstitülerinden mezun olanları başöğretmen olarak atamaya başladı (Sakaoğlu, 1991, s. 95-96).

Köy Enstitülerine Yönelik Eleştiriler

Bu okullar tek parti iktidarı döneminde açıldığı için bu okullara verilen destek ile gösterilen tepki de parti içinden gelmiştir. Bu okulların açılmasının hedeflerinden biri ve en önemlisi devletin bu okulları açmak için yapacağı harcamaların mümkün olan en asgari düzeyde tutulması; öğretmen, öğrenci ve köylü üçlüsüyle her türlü işin gerçekleştirilmesi idi. Nitekim de öyle olmuştur. Oysaki adı Köy Enstitüleriyle özdeşleşmiş olan dönemin Eğitim Bakanı H. Ali Yücel, birkaç yıl öncesine kadar şunları ifade ediyordu: "Osmanlılar zamanında devlet asırlarca Türk köyüne sadece almak için gitmiştir. Askere alır, vergisini alır, istediğini bulamazsa canını alırdı. Oysaki Cumhuriyetin geçen on dört yılı içinde başı dinç, sakin, rahat ve huzur içinde yaşıyordu. Artık köylüden alma devri bitmiş verme devri başlamıştı. Cumhuriyet ona emniyet getirmiş, hastalığına şifa arayan teşkilat kurmuştur. Kurak topraklarına su dağıtıyor, tohumuz kalan ambarını tohumla dolduruyor, parasız kalan kesesine para koyuyordu." (Yücel, 1938, s.22)

1- Açılış Amacına Yönelik Eleştiriler

Modern Türkiye'nin Doğusu eserinin yazarı Bernard Lewis ise şu değerlendirmede bulunmuştur: "Cumhuriyet, Anadolu köylüsüne, onu ülkenin belkemiği diye överek -fakat onun için en iyi olana kendisi karar vererek ve bunu uygulamak için devlet ve parti memurları göndererek- daima sözde bağlılık göstermişti. Yüzyıllarca, belki de bin yıldan beri, toprak ağasının ve devletin otoritesine boyun eğmeye alışmış olan köylü, bu rolü tevekkülle kabul etmişti" (Lewis, 1984, s.471).

Köy Enstitülerinin önemli simalarından biri olarak kabul edilen Sabahattin Eyüboğlu bu okullarla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır: "Köy Enstitülerini halk adına aydınlar kurdu, halk adına yine aydınlar yıktı. Halk Köy Enstitülerini istiyordu da aydınlar onun için kurdu demek gerçeğe ne kadar aykırıysa halk istemiyordu da aydınlar onun için yıktı demek de o kadar aykırıdır (Eyüboğlu, 1999, s.93). Eyüboğlu; yıkanların mı, yoksa kuranları mı halktan yana olduklarının tespiti için kimlerin çıkar peşinde oldukları, kimlerin bu işten kazanç elde ettiğinin araştırılmasını istemiştir.

2- İşleyişlerine Yönelik Eleştiriler

Köy Enstitülerinin açılışıyla birlikte başlayan eleştiriler bu okullarda isim ve program değişikliği yapıldıktan sonra da devam etmiştir. Bakan Hasan Ali Yücel, yasa tasarısı görüşmeleri sırasında, köyden gelecek çocukların bilgi ve yetenek sınavından sonra bu okullara alınacağını belirterek, bununla içtimai bir sınıf oluşturmayacaklarını belirtmiştir. Yani buradan mezun olanların köyleri ve köylülükleriyle bağlantısı kesilmeyecek sonraki hayatlarını

yine köyde ve çiftçilikle geçireceklerdi. Bu yolla bilgili, sağlıklı, ülkesine bağlı, üretici vatandaşlar yetiştirilecekti. Daha önce de kaydettiğimiz gibi mezun olanların atandıkları yerde 20 yıl çalışma mecburiyetleri vardı. Kazım Karabekir de aynı toplantıda, getirilmek istenen sistemi eleştirerek; kendi sahalarında iyi yetişmemiş az görgülü, yarı münevverlerin köylülerimizi nüfuzları altına alarak maddi manevi tahakküm kuracaklarını, bu durumu gelecek açısından tehlikeli gördüğünü belirtmiştir. Tartışmalardan sonra oturuma katılan 278 vekilin oyuyla yasa kabul edilirken, 148 vekil ise oturuma katılmamıştır (Sakaoğlu, 1991, s. 91-92).

Okulların en fazla tepki çeken tarafları, ağır şartları, öğrenimden çok öğrencilerin bir tarım işçisi olarak (öğretmenler dâhil) çalıştırılmaları olmuştur. Köylerini kalkındırmaları maksadıyla, öğrencilere kültür derslerinden çok çiftçiliğin, nalbantlığın, müziğin, sağlık memurluğunun, sanatkârlığın ve daha başka mesleklerin hepsinin birden verilmeye çalışılması ve hepsinden başarılı olmalarının beklenmesi (bu okullarda sınıfta kalma yoktu) eleştirilmiştir. Ağır iş şartlarından dolayı öğrenci öğretmeninden bir şey öğrenemediği gibi, öğretmenin de öğrencilere verebileceği kültür dersleri için ne zamanı olmuş ve ne de kendisini yetiştirebilmiştir (Turan, 1979, s. 168). Çünkü öğretmene maaş yerine arazi verilmiş, öğretmen geçimini sağlayabilmek için talebeleriyle birlikte burada çalışmak zorunda kalmıştır. Bir taraftan bu okullarda öğretmen bulmada sıkıntı çekilirken diğer taraftan buralara öğretmen atamalarında üst yöneticilerden engel olanlar bile olmuştur. Yükseköğretim Genel Müdürlüğü görevinde bulunmuş olan Reşat Şemsettin Siner, enstitülere öğretmen tayin edilmesine engel olup bu kurumları zora sokmuştur (Esen, 2007, s. 89).

Bu okulların savunucuları klasik sistemle bir neticenin alınamayacağını, uygulamalı derslerle daha hızlı bir kalkınmanın olacağını iddia etseler de yukarıda sözü geçen eleştirileri yalanlamamışlardır. Onlara göre bu reformla en kötü şartlarda binlerce yapı yapılmış, çorak arazilerde binlerce ağaç dikilmiş, gelmez denilen yere su ve elektrik götürülmüştür. Eğitim ve öğretim işle birleştirilmiş, hayat savaşı içinde bilgi kazandırılmıştır. "Ders ev yapmanın, ağaç dikmenin, hastalıklarla savaşın, toprağını tanımanın, hayvanı, makineyi kullanmanın, kooperatifi idare etmenin ta kendisi olacak, hayat ve kültür bir arada kazanılacaktı. Bu da Avrupa'da çoktan doğmuş bir fikir olmakla beraber dünyanın pek az yerinde uygulanma sahası bulabilmiştir. İş eğitimi ilkesinin karşısında bir yandan ana babanın, toplumun eski okula alışkanlığı, bir yandan da bilimi ve sanatı gündelik ihtiyaçlardan, yaşanan gerçekten ayıran bir öz kültür, bir zaman ve mekân dışı kültür anlayışı çıkıyordu. Bir işe yaramak çocuklar için en büyük saadet olduğu halde, nice büyükler okulda temizleme işinin bile büyüklere para ile yaptırılmasını çocukların lehine sanır. İşe yarayan bilgi onlarca asaleti kaybeder..." (Eyuboğlu, 1999, s.22-23).

Köy Enstitülerinin artılarını dile getiren savunucularına göre; öğrenci ve öğretmenler elbirliğiyle yapı gereçlerini kendileri yapıyor, tarlaları işliyor, at, sığır, davar yetiştiriyor, sürüler besliyor, arıcılık, tavukçuluk, kimi enstitülerde balıkçılık yapıyor, meyve, sebze, tahıl, hemen hemen bütün yiyeceklerini üretirken, kışlıklarını da kendileri hazırlıyor ve dikişlerini de yapıyorlardı. Derslik, işlik, yemekhane, yatakhane, kitaplık, laboratuvar, resim, fotoğrafçılık, okuma, toplantı salonları, kooperatif evleri, elektrik santralleri, bağ, meyve-sebze bahçeleri, ormanlar, ahırlar, ağıllar, kümesler, arılıklar, hastaneler, aletler, araç ve motor binaları, öğretmen evleri, değirmenler, fırınlar, balıkhaneler gibi yapılar yapıyorlardı. Bunların yanında, kümeler halinde ve öğretmenlerinin başkanlığında komşu köy ve bölge okullarının yapımı için yardıma gidiyorlar, boş zamanlarında beden eğitimi, toplantılar, müzik çalışmaları yapıyorlar. Bütün bunların sonucunda Atatürk'ü anlayarak, eğitimde Atatürkçülük ilkesini uygulayarak,

Türk eğitimcileri, çok pahalı olan eğitim yatırımlarının zararlarını ortadan kaldırmış, bu sistemi insanlığa, eğitim tarihine armağan etmiş oluyorlardı. Gençliğin yaratma gücü, coşkusu yararlı yönde kullanılmış, yapıt ve işe dönüştürülerek kişilikleri geliştiriliyor, kişilik bilincinin kazanılmasına geniş imkânlar sağlanıyordu (İnan, 1977, s. 249-253).

Mahmut Mazı, eğitim tarihine armağan edilen ve dünyaya örnek gösterilen bu okullarda okuma bahtiyarlığına ulaşan kişilerden biridir. 1949 yılında Köy Enstitüsüne girmiştir. Mazı; lojmanlar arasında yolların olmadığını, bir yıl yapıcılık dersi gördüklerini, önceki öğrencilerin Toroslardan kestikleri keresteleri dereden yararlanarak taşıdıklarını, 4. ve 5. sınıfta başlarındaki çavuşla birlikte Bulgaristan göçmenlerine kerpiç döküp evler yaptıklarını belirtmiştir. "... İlk girdiğim yıl, evimden götürdüğüm ayakkabıların tabanı ve yüzü beş-altı ayda gitti. Benim gibi arkadaşların çoğunun da ayağı çıplak kaldı. Alman binasındaki banyodan takunyalar dağıttılar. Aylarca takunya ile dolaştık. Sonra bir hayırsever 25 çift içi bez lastik ayakkabı göndermiş. Kura çekildi, bana da bir çift düştü. Sevincimi unutamam. Bir başka öğretmen Mehmet Dinç, Kastamonu Gök köy Enstitüsü'ndeki kabristanda 25-30 mezarın olduğunu, kendisi de hastalandığı için köyüne gönderildiğini, iyileştikten sonra okula geri döndüğünü belirtmiştir (Sakaoğlu, 1991, s.94-95).

Eleştirilerden bir tanesi de kültürel yozlaştırma ile ilgili olmuştur. Bu okulların açılmasının bir sebebi de kültür ihtilalı olarak gösterilmişti. Bu iddiaya göre, şehirdeki eğitimi bozarak yetiştirilen solcu devrimbazlar istedikleri gayeye ulaşamıyorlardı. Karşılarına, köyden ve kasabalardan gelen sağlam çocuklar çıkıyor, hedeflerine ulaşamıyorlardı. Bunun için enstitüleri açıp köylerden başlamak üzere işe giriştiler. Enstitülü gencin tezek edebiyatıyla iğrenç ve utanç verici yazılarını göklere çıkarırken başkalarını ifsada çalıştılar. Zorla bir sınıf mücadelesi oluşturarak, ezen muhtar, ezilen köylüden ibaret sınıfları yaratmaya uğraştılar. Köylünün milli, dini ve ahlaki nizamını yıkmayı hedeflediler (Turan, 1979, s. 165-167).

Köy Enstitüleri üzerinden sağcılık-solculuk, ilericilik-gericilik tartışması da yapılmıştır. Öğretmen, eğitmen olacak, asla sağcı olamayacak ve solcu olmak zorunda olacaktır. Köy Enstitülerinin, inkılâp misyonerliği gibi hareket etmesi ve öğretmenlerin "Cumhuriyet imamlığı" yapması istenmiştir. Bu meyanda öğretmen, köy hayatında imam kadar etkili bir konuma getirilmeye çalışılmıştır. Din ahlakı yerine, iş ve bilim ahlakı getirilecekti. İş saygısı yeni bir din gibi olacaktı. Batılı anlamda solcu ve düzen değişikliği isteniyordu. Sağcılar; ataları, anne-babaları gibi yaşamak istiyor ve yenilikleri yadırgıyorlar. Solcular, eski yaşayışı beğenmeyen, yeniliği arayan, bilmediğini öğrenmek isteyen kişilerdi. Padişahı, halifeyi kapı dışarı eden yasalarını kılık-kıyafetini, yazısını değiştiren yeni devlet bunları yaparken ataları gibi yaşamak isteyen sağcılara benzemezdi. Atatürk eski düzene karşı olduğundan, hem Atatürk'ten yana hem de sağcı olmak mümkün değildi. Köy Enstitüleri bu sebeplerden dolayı Atatürk ilkelerine bağlı oldukları ölçüde solcu idiler. Bunlara karşı olanlar da sağcıydı (Eyüboğlu, 1999, s.23, 77, 78).

Köy Enstitülerinin yoğun programları arasında dini eğitim olmadığı gibi, enstitüler aracılığıyla köy insanının inancıyla mücadele edilmiştir. Okullarından mezun olup köylerine dönen öğretmenlere bakanlık tarafından 150 kitaptan oluşan kitap seti veriliyordu. Bu kitapların en önemli özelliği kulluk ve ümmet anlayışına karşı, bilgi, öykü ve düşünceleri ihtiva etmeleriydi (Sakaoğlu, 1991, s. 96). Bu gelişmenin en menfi sonuçlarından biri ve belki de en önemlisi, özellikle kırsal kesimde yaşayan insanlarımızın yeni açılmakta olan okullara karşı soğuması ve yıllar boyunca çocuğunu göndermekten (özellikle kız çocuklarını) imtina etmesidir.

3- Başarılarına Yönelik Eleştiriler

Köy Enstitülerini gezen devletin idarecileri, eğitim-öğretimin çok güzel yürüdüğünden söz etmişler, anılarını da şeref defterlerine kaydetmişlerdir. Eğitim Bakanı H. Ali Yücel, Düziçi Köy Enstitüsü'nü (29 Mart 1943) ziyareti sırasında şeref defterine; sınıftaki ders, atölyedeki demir ve tahta ile yapılan çalışma, tarladaki çapa, hayvan bakımı, meydana oyun gibi faaliyetlerde bulunan kız ve erkek öğrencilerin gözlerindeki neşeyi, müdür ve öğretmenlerin görevlerine olan bağlılıklarını, insanlardaki bahtiyarlığı kalp gözüyle gördüğünü ifade ederek yaptığı işin doğruluğuna duyduğu güveni kaydetmiştir. Konya Milletvekili Sadi İrmak aynı okula ziyareti sonrasında, her zaman inandığı milletin çocuklarının gözünde kutsileştiğini belirtmiştir (Sakaoğlu, 1991, s.98).

Milletvekilinden Cumhurbaşkanına kadar okulları ziyaret eden yöneticiler bu okullara övgüler yağdırırken 1948 yılında Bakanlık müfettişleri tarafından yapılan denetim raporları, hiç de iç açıcı olmayan vaziyeti ortaya çıkarmıştır:

Yatakhanedeki ranzalar, çok sıkı olup, çarşaf ve yastıklar temiz değildir. Yatakların ekseriyeti çarşafsız olup çarşafı olanlar da yırtıktır. Battaniyeleri olmayan çocuklar, soğuk havalarda üşümekte, yemekhanelerde ayakta yemek yemekteler. Yeterli sayıda çatal, kaşık, bardak, sürahi yoktur. Tokmakla çamaşırları yıkayan kız öğrenciler derslerinden geri kalmaktadırlar. Tuvalet akıntıları binanın önünden geçmektedir. Su bardakları öğrencilere dağıtılmayıp depoda saklanmaktadır. Kırık-dökük sıralar, badanasız duvarlar, çok kirli yerler... Hamam soğuk olup soyunma yeri yetersiz ve pistir... Bir yıl sonraki denetimde de benzer rapor yazılmıştır (Sakaoğlu, 1991, s. 99).

Sekiz yılın sonunda (1948) 21.'si açılan Köy Enstitülerinde öğrenci sayısı 15 bine ulaşmıştır. Bu tarihte Hasanoğlan Köy Enstitüsü kapatılırken, diğer enstitüler 1954 yılına kadar devam etmiş ve daha sonra bu kurumlar ilköğretim okullarına dönüştürülmüştür (Yel, 2008, s. 76; Tangülü, 2008, s. 70). Tek parti döneminde açılan bu okullar, yine aynı parti tarafından H. Ali Yücel' in bakanlıktan istifası ile kapanma sürecine girmiştir.

Sonuç

Çok büyük hedef ve iddialarla açılan Köy Enstitülerinden beklenen başarı elde edilememiştir. Sekiz yıl boyunca Türkiye'de sadece 21 tane okul açılmış, milyonlarla ifade edilen öğrencilerden sadece birkaç binine söz konusu okullara (eğitimden öte çalıştırılmak üzere) alınma imkânı sağlanabilmiştir.

İlkokulu bitirenlerin alındığı bu okullarda okuyacak öğrencilerin normal şartlarda (7 yaşında ilkokula başladıkları dikkate alınır) yaşları 12-17 arasındadır. Bu öğrencilerin daha çok kültür dersleri almaları gerekirken, okulda geçen beş yıllarının büyük bir kısmı yapı işleri, hayvan bakımı, tarla ekimi gibi işlerde geçmiştir.

Köy Enstitülerinde 5 yıl eğitim gören öğrencilerin başarılı öğretmen adayı olduklarını iddia etmek mümkün değildir. İlkokulda yeterli eğitimi alamadıkları gibi enstitülerde de bir öğrenciden çok, amele, işçi, çiftçi, hayatını yaşamışlardır. Kuruluşlarından 1948 yılına kadar süren uygulamalarıyla Köy Enstitülerinin mesleki ve teknik eğitim alanında kayda değer bir başarıyı gösteremedikleri görülmüştür (Aslaner, 2008, s. 173).

Yukarıda alıntılarla örneklerini aktardığımız denetim raporlarının düzenlendiği tarihler, okulların henüz yeni açıldığı, tesislerin bitmediği, öğretmen ve eğitimcilerin

atanamadığı yıllar olmayıp, aradan 8 yıl gibi uzun bir zamanın geçtiği döneme ait tutanaklardır. Okulların açılışının üzerinden yıllar geçtikten sonra da sıkıntıları devam etmiştir.

Öğretmenlerin durumu da öğrencilerinkinden pek farklı olmamıştır. Sadece 4 dolara karşılık gelen maaşları yeterli olmadığı için, geçimlerini sağlamak amacı ile çiftçilik yapmak zorunda kalmışlardır. Atandıkları yerlerde 20 yıl boyunca; kendi geçimlerini sağlamak, uygulamalı ders vermek, okulda öğrencilerini kültürel yönden eğitmek, komşu veya bölge okullarına yapı işlerinde yardım etmek zorunda kalmışlardır.

Ağır hayat şartları ile boğuşan köylülere yeni bir angarya yüklenmiş, her yıl en az yirmi gün okul işlerinde çalışma mecburiyetinin getirilmesi, okulları daha kuruluş aşamasında sevimsiz hale getirmiştir. Köy Enstitülerine karşı tepkilerin yoğunlaşarak artması, bu okulların kurucuları tarafından kapatılmalarıyla neticelenmiştir. Cumhuriyet tarihinin en uzun süreli eğitim bakanı (8 yıl) görevinden istifa etmiştir.

Önce programları hafifletilen, sonra karma eğitime son verilen (1951) bu okullardan kız öğrenciler ayrılmış, üç yıl sonra da bu okullar ilköğretim okullarına dönüştürülerek kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, Barış; *Cumhuriyet Dönemi Eğitiminde Köy Öğretmenleri Projesi*, İstanbul Ü. AİİTE. Basılmamış YL. Tezi, İstanbul, 2006.
- ASLANER, Nilgün; *Milli Eğitim Şuraları ve Eğitim Politikaları*, Gazi Ü. SBE., Basılmamış YL. Tezi, Ankara, 2008.
- BAHADIR, Ziyet; *Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi*, Cumhuriyet Ü. SBE., Basılmamış Doktora Tezi, Sivas, 1994.
- DUMAN, Tayyip; *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, MEB., İstanbul, 991.
- ESER, Zekeriya; *Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri (1940-1946)*, Marmara Ü., Türkiyat Araştırmaları E., Basılmamış YL. Tezi, İstanbul, 2007.
- EYÜBOĞLU, Sabahattin; *Köy Enstitüleri Üzerine*, Cumhuriyet Gazetesi Yay. İstanbul 1999.
- İNAN, M. Rauf; *"50. Yılında Türkiye Cumhuriyeti ve Eğitimi"*, Atatürk Konferansları 1973-74, TTK, Ankara 1977.
- KALAYCI, Tuba; *Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli Olarak Köy Enstitülerinin Etkileri: Eskişehir-Çifteler Örneği*, Selçuk Ü. SBE. Basılmamış YL. Tezi, Konya, 2008.
- LEWIS, Bernard; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK, Ankara 1984.
- SAKAOĞLU, Necdet; *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yay. İstanbul 1991.
- TANGÜLÜ, Zafer; *Demokrat Parti Dönemi'nin İlköğretim Politikaları (1950-1960)*, Fırat Ü. SBE., Basılmamış YL. Tezi, Elazığ, 2008.
- TEKELİ, İlhan; *"Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Eğitim Tarihi"* Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi III. C. İstanbul?

TOPRAK, Gül Nihan; *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Afyon Kocatepe Ü. SBE., Basılmamış YL. Tezi, Afyonkarahisar, 2008.

TURAN, Osman; *Türkiye' de Siyasi Buhranın Kaynakları*, 2. Bas., İstanbul 1979.

YEL, Filiz; *Atatürk Dönemi Köy Eğitimliği*, Dokuz Eylül Ü. İTE., Basılmamış YL. Tezi, İzmir, 2008.

YÜCEL, Hasan Ali; *Pazartesi Konuşmaları*, 1938.